ОКРЕМІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНІЧНОГО ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИТУАЦІЙНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Мазниченко Юрій,
кандидат юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу наукової та нормативно-методичної діяльності Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України

Баулін Олег,
кандидат юридичних наук, доцент, завідувач відділу наукової та нормативно-методичної діяльності Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України

Під час проведення судової експертизи в лабораторних умовах досить часто виникає ситуація, коли експерту для вирішення поставлених йому на вирішення питань недостатньо вихідних даних, наданих ініціатором експертизи. Перш за все, це стосується ситуаційних балістичних, вибухотехнічних, трасологічних та інших судових експертиз, пов'язаних із техногенними катастрофами, у яких завжди існує значна невизначеність щодо їх організаційно-технічного й інформаційного забезпечення. У таких випадках найбільш прагматичним шляхом для отримання експертом достовірних даних є використання експертного експерименту як експериментальної стадії ситуаційної експертизи. Але згідно ч. 4 ст. 69 Кримінального процесуального кодексу України (далі – *КПК України*) експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи, він може лише заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та про вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи, й бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, які стосуються предметів та об'єктів дослідження (п. 2, п. 3 ч. 3 ст. 69 КПК України) [1].

Як свідчить експертна практика, цю можливість експерти традиційно реалізують у межах *додаткового* слідчого огляду місця події або під час *слідчого експерименту* під загальним керівництвом слідчого. Однак, участь експерта у додатковому огляді або слідчому експерименті в польових умовах накладає певні організаційно-технічні обмеження, пов'язані з вибором технічних засобів і методів відтворення, моделювання та фіксації речової обстановки, які б відповідали загальному сценарію цієї слідчої (розшукової) дії,

спланованої відповідальним суб'єктом досудового розслідування – слідчим або прокурором. Зокрема, процесуальні вимоги до слідчого експерименту не зобов'язують проведення його на всій території місця події або лише у конкретній локації (це може бути будь-яке інше місце, яке дає змогу слідчому достовірно відтворити певні дії підозрюваного або потерпілого). Відповідну правову позицію Верховного Суду містить постанова від 02.07.2024 у справі № 303/5115/15-к (провадження № 51-206км24) [2]. Звичайно, такі обмеження не найкращим чином впливатимуть на пізнавальну діяльність експерта, результативність проведення експертизи та ефективність досудового розслідування взагалі.

Тому основним організаційним завданням експерта у цьому заході є максимальна адаптація плану експертного експерименту під ту обстановку, яка склалася на момент проведення слідчої (розшукової) дії з урахуванням можливих змін її первинного стану. Поміж організаційно-технічних аспектів проведення експертного експерименту під час слідчих (розшукових) дій, на наш погляд, доцільно виокремити його *підготовчу стадію*, що передбачає такі заходи: висунення робочих версій, які експерт збирається перевірити в експерименті; з'ясування умов і меж проведення експерименту; окреслення схем можливих експериментальних дослідів (процедур) та їх очікуваних результатів; покрокова деталізація запланованих схем дослідів та оцінка їх ймовірних результатів [3].

В інформаційному аспекті загальна методологія вирішення ситуаційних завдань експертного експерименту під час слідчого експерименту (огляду) спрямована на комплексне дослідження обстановки місця події. Зазвичай експертні дослідницькі процедури тісно пов'язані з основними завданнями досудового розслідування (визначення способу вчинення кримінального правопорушення; кількості осіб, які брали в ньому участь; засобів і способів їх застосування; фізичних ознак і професійних навичок осіб, які брали участь у вчиненні правопорушення; можливості настання конкретних наслідків в певних умовах події тощо [4].

Експертний експеримент не відрізняється від слідчого за гносеологічною сутністю, вони різняться за обсягом вирішуваних з їх допомогою завдань. Експеримент під час експертизи використовують для вирішення вузького кола питань, що іноді виникають у кримінальному провадженні після проведення низки попередніх ідентифікаційних, діагностичних або класифікаційних експертиз, результати яких ініціатор використав як вихідні дані. До того ж характер завдань, вирішуваних за допомогою експертного експерименту, суттєво різниться від характеру завдань слідчого експерименту, який здебільшого проводять для

відтворення обстановки та обставин вчинення кримінального правопорушення і підтвердження чи спростування доказової інформації, отриманої слідчим вербальними засобами на допиті підозрюваного, потерпілого та свідків. На відміну від слідчого експерименту, який спрямований на перевірку вже отриманих даних, експеримент в експертизі визначає специфіка експертного дослідження, яка полягає у застосуванні експертом спеціальних пізнань для з'ясування конкретних досліджуваних обставин.

Досліди для проведення ситуаційних процедур проводять із дотриманням логічної схеми *методу супутніх змін*, в основі якого – властивість необхідного зв'язку причини та дії. Відповідно до вимог схеми цього методу повинні визначатися й умови проведення експерименту. Умови дослідів необхідно підбирати у такий спосіб, щоб обставини, пов'язані з елементами механізму та які підлягають встановленню, були відомі експерту до початку проведення дослідів. Водночас під час їх відтворення експериментальним шляхом можливе їх коригування відповідно до обстановки, оскільки не виключаються певна інформаційна невизначеність.

Отже, роль інформаційного забезпечення ситуаційної експертизи полягає у достовірному відтворенні (моделюванні) умов проведення експертного експерименту та реалізації запланованих дослідницьких процедур. Достовірними результати проведення експертного експерименту вважають лише тоді, коли експерт, проводячи досліди із визначення якогось факту, відтворив решту інших умов, які могли мати місце в момент вчинення кримінального правопорушення. В іншому разі (наприклад, під час дослідження можливості ураження перешкоди з певної дистанції зі зброї, спорядженої патроном із певними балістичними характеристиками) істинність їх також залежатиме від того, наскільки правильно дотримано умови проведення експерименту. Для цього ініціатор проведення експертизи має забезпечити експерта необхідними матеріалами кримінального провадження (протоколами попередніх оглядів, допитів свідків і потерпілих, планами місця події, схемами місць відбору об'єктів для експертного дослідження, відеозаписами досліджуваних подій або явищ тощо; засобами вчинення злочину – зброєю, знайденою на місці події чи вилученою під час обшуків, або її аналогами чи натурними моделями (у разі знищення або пошкодження); пошкодженими слідосприймаючими об'єктами чи їх фрагментами, якщо такі вилучали) [5].

Проводячи ситуаційні дослідження, пов'язані з техногенними катастрофами, зокрема під час екологічної експертизи на місці події, що характеризується значними масштабами (наприклад, після підриву Каховської ГЕС зоною екологічного лиха стала акваторія нижнього

басейну р. Дніпро від м. Каховка до плавнів у дельті річки), коли існує значна інформаційна невизначеність із вихідними даними, наданими ініціатором експертного провадження, експерт проводить експертний експеримент під час додаткового огляду. У цьому випадку необхідні додаткові вихідні дані експерт отримує шляхом експериментального обстеження обмеженої ділянки місцевості, що має найбільш характерні ознаки екологічного ураження (наприклад, підтоплення дендропарків, тваринницьких ферм; змивання значної кількості паливно-мастильних матеріалів; руйнування каналізаційних колекторів, сховищ із мінеральними добривами або засобами захисту рослин тощо) із використанням безпілотних літальних апаратів (далі – БПЛА). Зазвичай зона отримання експериментальних даних обмежена кількома десятками квадратних кілометрів і залежить від радіусу дії застосованого БПЛА.

Потім результати експертного експерименту (після розшифровки фото-, відеоінформації та даних локальних інструментальних вимірювань ступеня забруднення води та ґрунту) екстраполюють на всю уражену територію, зазвичай із певною похибкою, але це є прийнятним в умовах воєнного стану, коли існує потреба у швидкому отриманні загальних розмірів завданих агресором економічних збитків із метою інформування про них міжнародних інституцій (ООН, Рада Європи, створюваний Міжнародний трибунал щодо військових злочинів рф тощо). Навіть орієнтовні дані про екологічні збитки, отримані за результатами ситуаційної екологічної експертизи, є важливими як для політичної та гуманітарної підтримки, так і для отримання Україною у майбутньому репарацій на відшкодування збитків, завданих довкіллю військовими діями ворога [6].

Організаційно-технічне та інформаційне забезпечення експериментальної стадії ситуаційної експертизи під час окремих слідчих (розшукових) дій дає змогу експерту отримати достовірні додаткові вихідні дані для об'єктивної відповіді на поставлені йому питання. Звісно, експеримент у ситуаційній експертизі повністю не вирішує всіх її завдань, оскільки доказове значення в експертному провадженні мають лише висновки, які ґрунтуються на всебічному дослідженні речових та інших доказів, а не тільки на експерименті. Тому розглянуті нами окремі аспекти організаційно-технічного та інформаційного забезпечення ситуаційної експертизи не вичерпують інших необхідних умов для повноцінного проведення решти стадій експертного дослідження.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 06.06.2024).
2. КПК України не вимагає від слідчого проводити слідчий експеримент виключно на місці події кримінального правопорушення з відтворенням усіх умов, які існували на час вчинення діяння – ККС ВС / Судова влада України. 31.07.2024. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1644768/ (дата звернення: 06.06.2024).
3. Мазниченко Ю. О., Колонюк В. П. Процесуальні та методичні аспекти інформаційного забезпечення екологічної експертизи під час проведення окремих слідчих дій. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану* : мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 03.07.2024) / редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 257–262.
4. Судові експертизи в процесуальному праві України : навч. посіб. / за ред. О. Г. Рувіна. Київ : Ліра-К, 2019. С. 27.
5. Берзин В. Ф. Эксперимент при проведенні криміналістичних експертиз : автореф. дис. … канд. юрид. наук. Київ, 1964. 16 с.
6. Розробка посібника «Огляд у кримінальному провадженні» : звіт про НДР (остаточний) / Міністерство юстиції України; кер. Ю. О. Мазниченко. Київ : КНДІСЕ, 2023. 280 с. № ДР 0123U101301.

ВИЗНАЧЕННЯ ЗАЛИШКОВОЇ НЕСУЧОЇ ЗДАТНОСТІ ТА ТЕХНІЧНОГО СТАНУ ПОШКОДЖЕНИХ ЗАЛІЗОБЕТОННИХ КОНСТРУКЦІЙ ВНАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ

Максюта Олена,
кандидат технічних наук, судовий експерт
Одеського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

За час збройної агресії Російської Федерації (далі – бойових дій) на території України значна частина житлових та нежитлових будівель, а також об'єктів інфраструктури отримали масштабні руйнування різного ступеня пошкодження.

Відновлення життєдіяльності міст, насамперед передбачає: